

Ali Fethi Okyar (1880-1943)

Ali Fethi Okyar

Ali Fethi Okyar ve Mustafa Kemal Atatürk eşleriyle birlikte

Devlet adamı ve diplomat.

29 Nisan 1880'de Pirlepe'de doğdu. Babası Yazıcı İsmail Efendi, annesi Fatma Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini Manastır'da İbtidâi Nûmune Mektebi, Askerî Rüştiye ve Askerî İdadide tamamladı. 13 Mart 1898'de Harbiye Mektebine girdi. İdadi yıllarında **Mustafa Kemal (Atatürk)** ile sınıf arkadaşı oldu. Bu arkadaşlık, Harbiye yıllarında istibdat yönetimine karşı örgütlenme ve yayın faaliyetleri ile sürdü. 2 Ocak 1900'de Piyade Teğmen rütbesiyle Harbiye'den mezun olarak kurmay sınıfına ayrıldı. Buradan 1903'te birincilikte mezun oldu. 4 Ocak 1904'te Kurmay Yüzbaşı rütbesi ile Selanik'te 3. Ordu emrine verildi. Manastır, Kosova ve Selanik'te çetelere ve komitecilere karşı verdiği mücadelelerle stajını tamamladı. 25 Mart 1906'da Kolağası oldu. 30 Nisan 1906'da Edirne Harbiye Mektebi Ders Nâzırı Yardımcılığı'na atandı. Bu görevde üç ay kaldı. Manastır'a dönme isteği kabul edildi ve 21 Ağustos 1906'da 3. Ordu Mağçova Yunan Sınırı Mıntika Kumandanlığı'na atandı. 1 Mart 1907'de Selanik Şark Demiryolu Hattı Müfettişliği'ne nakledildi. Aynı yıl **İttihat ve Terakki Cemiyeti**'ne üye oldu. 21 Mayıs 1908'de Binbaşılığa yükseltilerek Selanik Jandarma Subay Okulu komutanlığına getirildi. 22/23 Temmuz 1908 gecesi Selanik'te Meşrutiyet'in ikinci kez ilanı

kararını alan İttihatçı grup arasında yer aldı. Kararı halka duyuran beyannameyi de aynı gece kaleme aldı. 12 Ocak 1909'da Paris Askerî Ataşesi oldu. Bu görevde iken patlak veren **31 Mart Ayaklanması** nedeniyle Selanik'e gelerek **Hareket Ordusu**'na katıldı. Rütbelerin düzenlenmesi hakkındaki kanuna göre kıdemi itibarıyla Kolağası rütbesinde olması gerektiği, 19 Ağustos 1909'da kabul edildi. 27 Nisan 1910'da yeniden Binbaşılığa yükseltildi. II. Abdülhamit'in tahtan indirilmesinin ardından 27/28 Nisan gecesi beraberindekilerle birlikte Abdülhamit'i Yıldız'dan alarak Selanik'e götürdü. 3,5 ay Selanik'te Alatini Köşkü'nde onun muhafızlığını yaptı. Ardından ikinci kez Paris Askerî Ataşeliği'ne atandı. 29 Haziran 1910'da Fransa'da yapılacak manevraları izlemekle görevlendirildi. Bu manevralara Mustafa Kemal ile birlikte katıldı. Arnavut Harekâtı nedeniyle ve isteği üzerine 26 Haziran 1911'de İşkodra Müretteb Kuvvetler Kurmayına atandı. 3 Temmuz'da göreve başladı. İtalya'nın Trablusgarp'ı işgali üzerine Mustafa Kemal ile birlikte bu yurt parçasını savunmaya karar verdi. 1 Ekim 1911'de Trablusgarp'ta bulunan 42. Tümenin Kurmay Başkanlığına atandı. 1911 Ekim ayı başında (10-12 Ekim) Paris üzerinden Trablusgarp'a giderek savunma kuvvetlerinde görev aldı. Mebusan Meclisi'nin II. dönemi için 13 Nisan 1912'de yapılan seçimde Manastır mebusluğuna seçildi. Ardından cepheye döndü. Trablusgarp'ın yitirilmesi ve Balkan Savaşları'nın başlaması üzerine İstanbul'a geldi. Önce Genelkurmay'da görevlendirildi. Ardından, 25 Kasım 1912'de Çanakkale Boğazı Müretteb Kuvvetler Kurmay Başkanlığı'na atandı. Bolayır muharebelerinde Mustafa Kemal ile birlikte savaştı. Bu muharebelerde komutanları ile düştükleri görüş ayrılığı her ikisini de istifaya sürükledi. Ancak istifaları kabul edilmedi. Ali Fethi, Bolayır'da verdikleri mücadeleyi "Bolayır Muharebesinde Adem-i Muvaffakiyetin Esbabı" ismi ile 1914 yılında kitaplaştırdı. Edirne'nin geri alınmasının ardından askerlik mesleğinden istifa isteği kabul edildi. 14 Eylül 1913'te, Trablusgarp Savaşı'ndaki olağanüstü hizmetine karşılık Kurmay Yarbay rütbesine yükseltilerek yedeğe alındı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Genel Sekreteri oldu. 13 Ekim 1913'te Sofya Elçiliğine atandı. 27 Ekim'de Mustafa Kemal'in Askerî Ataşe olarak atanması ile iki silah ve ideal arkadaşı Sofya'da yeniden buluştu. İkili, Mustafa Kemal'in 2 Şubat 1915'te 19. Tümen Komutanlığı'na atanmasına kadar I. Dünya Savaşı'nın zor günlerinde yan yana görev yaptı. Ali Fethi, bu görevi sırasında yaşamını Galibe Hanım ile birleştirdi. 21 Aralık 1917'de İstanbul'a döndü. Ara seçimlerde İstanbul mebusu olarak III. Dönem Mebusan Meclisi'ne girdi. 8 Aralık'ta mazbatası kabul edildi. Mustafa Kemal'in önerisi ile, 14 Ekim 1918'de kurulan **Ahmet İzzet Paşa** kabinesinde Dahiliye Nazırlığı'na atandı. Kabinenin 8 Kasım 1918'de istifasıyla nazırlık görevi sona erdi. Bu sırada Mustafa Kemal'in parasal desteği ile 1 Kasım 1918'de Minber gazetesini yayımlamaya başladı. "Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası"nı kurdu. 10 Mart 1919'da tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne hapsedildi. 9. Ordu Müfettişliğine atanmış olan Mustafa Kemal, 14 Mayıs 1919'da yaptığı ziyarette "*Fethi, umumî müfettişlik vazifesi ile Samsun'a hareket edeceğim. Günleri sayarak oraya selamle çıktığımı anladığının dakikada artık üzüntü ve ıstıraplarınıza yer kalmasın. Çünkü bu takdirde artık büyük işe başlamış olacağım.*" diyerek Anadolu'ya geçiş amacını ona açıkladı. Mustafa Kemal, Anadolu İhtilâlini başlatırken Ali Fethi, **Malta'ya sürüldü**. Tutsaklığı 1 Haziran 1919'dan, 30 Nisan 1921'e kadar sürdü. Bu tarihte Ankara hükûmetinin girişimleriyle serbest bırakıldı. 8 Ağustos 1921'de Ankara'ya geldi; coşku ile karşılandı. Aynı gece Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Mustafa Kemal'in isteği üzerine, 15 Ağustos 1921'de, boş olan İstanbul milletvekilliğine seçilerek TBMM'ye katıldı. 10 Ekim 1921'de **Dahiliye Vekili** oldu. 20 Ekim 1921'de Fransa ile imzalanan **Ankara İtilâfnamesi**'nin hazırlanmasında büyük hizmetleri oldu. 3 Temmuz 1922'de TBMM'ce, görünüşte sağlık sorunları nedeniyle, gerçekte ise TBMM Ordularının taarruz hazırlıklarını gizlemek amacıyla Londra, Paris ve Roma'da siyasî temaslar yapmak üzere iki ay süreyle izinli sayıldı. Zaferin ardından 13 Eylül 1922'de Roma'dan ayrıldı. Antalya, Ankara yolu ile İzmir'e ulaştı. Zafer coşkusuna ortak oldu. Mustafa Kemal Paşa ile birlikte 2 Ekim 1922'de Ankara'ya döndü. Yeniden Dahiliye Vekilliği görevine getirildi ve bu görevini 14 Ağustos 1923'e kadar sürdürdü. TBMM'nin II. Döneminde İstanbul milletvekilliğini

korudu. 14 Ağustos 1923'te Dahiliye Vekilliği'ni de sürdürmek üzere **İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı**'na seçildi. 24 Ekim'de Dahiliye Vekilliği'nden ayrıldı. İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı'ndan istifa mektubu 27 Ekim 1923'te önce Halk Partisi Grubu'nda okundu, ardından Meclis'te kabul edildi. Oluşan hükûmet bunalımını aşmak amacıyla 28 Ekim'de milletvekillerini Parti Grup Başkanı sıfatı ile Meclis'te topladı ise de olumlu sonuç alınamadı. 28/29 Ekim gecesi Mustafa Kemal Paşa'nın işareti ile hükûmet bunalımının **Cumhuriyet'in ilanı** sayesinde aşılabileceği anlaşıldı. 29 Ekim sabahı Ali Fethi Bey'in başkanlığında toplanan **Halk Partisi** Grubu'nda Mustafa Kemal Paşa Cumhuriyet'in ilanı önerisini sundu. Ardından Meclis Genel Kuruluna sunulan öneri görüşülerek kabul edildi. TBMM'nin 1 Kasım 1923'teki toplantısında Ali Fethi Bey Cumhuriyet yönetiminde TBMM'nin ilk Meclis Başkanı oldu. Bu görevi; 22 Kasım 1924'te son buldu. Aynı gün Başbakanlığa atandı. **Şeyh Sait Ayaklanması**'nın ardından 3 Mart 1925'te istifa etti. 8 Mart 1925'te Paris Büyükelçiliğine atandı. Bu görevi sırasında Fransa ile Osmanlı Borçlarının geri ödenmesi ile ilgili görüşmeleri (1 Temmuz-24 Ekim 1925) yürüten heyetin başkanlığını yaptı. 13 Haziran 1928'de Türkiye adına antlaşmayı imzaladı. Paris Büyükelçiliği görevini Temmuz 1930 sonuna kadar sürdürdü. Yıllık iznini geçirmek üzere geldiği Türkiye'den Paris'e dönmedi. Mustafa Kemal Paşa'nın bir muhalefet partisi kurması konusundaki önerisini benimsedi. 9 Ağustos 1930'da Büyükelçilikten istifa etti. 12 Ağustos 1930'da, CHP'den farklı olarak serbest ticareti ve özel girişimi savunan, cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik **Serbest Cumhuriyet Partisi**'ni kurdu. Partinin Genel Başkanlığını üstlendi. İktidara gelmeyi amaçladığını açıkladı. Yaptığı etkili muhalefetle özellikle Ege'de halkın büyük çoğunluğunun desteğini kazanması ve Ekim ayında yapılan Belediye seçimlerinde başarı elde etmesi iktidar partisi ile sert polemiklerin yaşanmasına neden oldu. Toplantı ve gösterilerinin olaylı sonuçlanması, kimi söylemlerinin devrim karşıtlarınca saptırılması ise Mustafa Kemal Paşa'nın Parti'den desteğini çekmesine yol açtı. 17 Kasım 1930'da Serbest Cumhuriyet Partisi'ni feshetti. Bu sırada yapılan ara seçimlerde 25 Eylül 1930'da Gümüşhane milletvekili olarak Meclise girdi. 5 Mart 1931'de Meclisin yeni seçim kararı alması üzerine milletvekilliği sona erdi. TBMM'nin IV. Dönemi için 1931'de yapılan seçimlere katılmadı. 19 Mart 1934'te Londra Büyükelçiliği'ne atandı. 7 Nisan'da Türkiye'den ayrıldı. Dünyanın hızla savaşa sürüklendiği bir dönemde üstlendiği bu görevi sırasında Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişmesine önemli katkı sağladı. Atatürk'ün vefatı üzerine **İsmet İnönü**'nün birlikte çalışma önerisini kabul etti. 31 Aralık 1938'de, Albay Osman Korutürk'ün ölümü üzerine boşalan Bolu milletvekilliğine seçilerek V. Dönem sonunda yasama görevine döndü. Bu amaçla, 4 Ocak 1939'da Londra Büyükelçiliği görevinden istifa etti. VI. Dönemde yeniden Bolu'dan milletvekili seçildi. 3 Nisan 1939'da kurulan II. **Refik Saydam** Kabinesi'nde Adalet Bakanı oldu. Bu görevinden, Malta dönüşünden beri süren kalp rahatsızlığının şiddetlenmesi nedeniyle 12 Mart 1941'de istifa etti. Hastalığı, yasama çalışmalarını sürdürmesine olanak tanımadı. 21 Mart 1941'den itibaren izinli olarak TBMM'den ayrıldı. İstanbul'a yerleşti. İzin süresi ikişer ay süre ile her defasında uzatıldı. 7 Mart 1943 Cuma günü saat 19.00'da yaşamdan ayrıldı.

Şaduman HALICI

KAYNAKÇA

Devlet Arşivleri BOA, İ..DUİT, Kn. 9, Gn. 38

Devlet Arşivleri BCA, 30-18-1-2-66-51-13

Devlet Arşivleri BCA, 30-10-0-0-75-497-10

Devlet Arşivleri BCA 30-18-1-1-13-12-17

Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Arşivi, Vatana Hizmet Tertibi, 00621.

- ABALIOĞLU, Yunus Nadi, "Fethi Okyar'ın Şahsında Kaybettiğimiz", **Cumhuriyet**, 9 Mayıs 1943.
- AHMAD, Feroz, **İttihat ve Terakki 1908-1914**, Çev. Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları İstanbul 2016.
- ATAY, Falih Rifki, "Fethi Okyar", **Ulus**, 9 Mayıs 1943.
- BALKAYA, İhsan Sabri, **Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880-7 Mayıs 1943)**, TTK Yayınları, Ankara 2005.
- ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi-Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, Cilt III, TBMM Basımevi, Ankara 1995.
- ESADLI, Mustafa Ragıp, **İttihat ve Terakki**, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1975.
- GÖRGÜLÜ, İsmet, **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922-Balkan Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, TTK Yayınları, Ankara 2014.
- İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralar**, Yay. Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.
- KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918-1938**, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1973.
- KURAN, Ahmet Bedevi, **İnkılâp Tarihimiz ve İttihat Terakki**, Tan Matbaası, İstanbul 1948.
- OKYAR, Ali Fethi, **Bolayır Muharebesinde Adem-i Muvaffakiyetin Esbâbı**, İstanbul 1941.
- OKYAR, Ali Fethi, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Öldü?**, Yay. Haz. Nermin Kırdar, İstanbul 1987.
- OKYAR, Ali Fethi, **Üç Devirde Bir Adam**, Yay. Haz. Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul 1980.
- OKYAR, Osman, SEYİDANLIOĞLU, Mehmet, **Fethi Okyar'ın Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1997.
- OKYAR, Ali Fethi-KANSU, Şarman, **Büyük Günlerin Adamı Fethi Okyar'ın Hayatından Kareler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.
- SANDER, Oral, **Türkiye'nin Dış Politikası**, İmge Yayınları, Ankara 2000.
- ŞIVGIN, Hale, **Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989.
- TEVETOĞLU, Fethi, "Atatürk'le Okyar'ın Çıkardığı Gazete: Minber", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Yıl 1988, C. 5, S. 13, s. 183-194.
- TEVETOĞLU, Fethi, "Ali Fethi Okyar'ın Günlük Hatıraları (30 Nisan 1921-16 Ekim 1921)", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, C. XII, S. 16, s.113-130.
- TEVETOĞLU, Fethi, "Ali Fethi Okyar'ın Serbest Fırka Hatıraları", **Yeni Forum**, 1-15 Nisan 1988, S. 206, s. 33-34.
- TEVETOĞLU, Fethi, "Atatürk'ün Davasını Yürütmekte İlk Akla Gelen Arkadaşı: Ali Fethi Okyar", **Türk Kültürü Dergisi**, Yıl XXVI, S. 292, Ağustos 1987, s. 9-17.
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar**, Baha Matbaası, İstanbul 1959..

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, **Osmanlı İtalyan Harbi (1911-1912)**, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara 1981.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, **Balkan Harbi (1912-1913)**, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara 1993.

28/11/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ali-fethi-okyar-1880-1943/?pdf=3873> adresinden erişilmiştir